

MAGYAR VONATKOZÁSÚ RÉGISÉGEK ADMONTBAN

Stájerország északnyugati részében, a zuhogó Enns-pataknak égbé meredő csücsoktól övezett, de tágas völgyében fekszik Admont mezővároska. Apátságát 1074-ben Gebhard salzburgi érsek alapította Hemmának, Friesach és Zelischach szerencsétlen sorsú grófnőjének, a gurkli kolostor alapítójának gazdag adományból. A rendház hamarosan virágzásnak indult, a VII. Gergely pápa és IV. Henrik császár között dúló investitúra-háborúban már élénk szerepet játszott mindenkor a pápa oldalán. Azóta a rendház átélte a történelem zivatarait és szerencsésen kiheverte hitéleti és gazdasági bajait is. Megszakítás nélkül áll fenn napjainkig. Még II. József idejében sem zártak be ajtai. A legnagyobb csapás 1865-ben érte, mikor a városkában bosszúból keletkezett tűzvész folytán a rendház majdnem teljesen leégett. Elhamvad a templom is, a nagyszerű könyvtártermet, az admonti bencések főbúszke-ségét azonban nagy nehezen sikerült megmenteni. A templomot goffikus ízlésben azóta teljesen újonnan építették, de a rendház nemcsak ízlésű barokk homlokzatát szerencsére meghagyták.

A délnémetek és osztrákok XVIII. századi architektúrájában a kolostorépítkezések tudvalevően nagy szerepet játszanak. Terjedelmükkel, elgondolásuk nagyszerűségével e rendházak szinte fölülmüljék a kastélyokat. Elég, ha Melkre, St. Flóriánra, Stamsra, vagy akár a Bécs melletti Klosterneuburgra gondolunk. Bár ez utóbbiakkal az admonti kolostor architektúrája nem versenyezhetik, a nemes eleganciájú ablakkeretek azonban itt is a virágját élő osztrák barokk építészet akkori szerencsés idejére vallanak.

A már említett három osztású *könyvtár* a maga nemében igazl remeke a barokk építő- és díszítőművészetnek. Alig kisebb a bécsi volt császári palota híres könyvtár-csarnokánál. Egy félszázadon át dolgoztak rajta és építészeti kiképzése Gothart Hay-

berger, steyri építészről, az egész kolostor diéptőlétől származik. Oldalait aranydíszekkel ékesített, rokokó ízlésű fehér könyvespolcok és előreugró galériák ékesítik, melyeknek hullámzó és játékosan szökölő vonalai a XVIII. századi osztrák művészet fantáziadús szelleméről és számító tudatosságáról tanuskodnak. A kerek középrész rózsaszínű monolith-márványoszlopaival hatásosan tagolja a nagyszerű csarnokot. Az egyházi méltóság udvari előkelőséggel ölelkezik itten: templomnak és trónteremnek szerencsés vegyüléke ez az építészeti remekmű. Mintha a Galli-Bibienák egyik építészeti költeménye tárulna itt megvalósulva elibenk. Emellett a teremnek úgy festőművészi, mint szobrászi díszítése is elsőrangú kezektől való. Az előbbi, a csarnok hét boltozott menyezetének képeit *Bartholomäus Altomonte* festette. Az isteni könylatkoztatást és a tudományokat allegorizáló terjedelmes freskókkal a híres mester 1776-ban, 76 éves korában, két nyár alatt készült el. Bár Altomonte nem egy helyen régebbi művelből merített, mégis csodálatraméltó az agg mesternek műfiumgazdagsága, fejlett technikai tudása.

A stájer *Josef Thaddäus Stammel*, a könyvtárterem szobrászi díszének alkotója szintén a barokk-művészet nagy formalelőrelét képviseli. Stammel a XVIII. századi osztrák szobrászok egyik legkiválóbbika, akir azonban hazáján kívül alig ismernek. Ez annak tudható be, hogy életét Stammel, kevés megszakításokkal, mindvégig Admontban élte le és itt alkotta 1726-tól 1765-ben bekövetkezett haláláig legjelentékenyebb műveinek nagyrészét a rendház, valamint az ehhez tartozó templomok és egyéb épületek számára. Munkáiból osztrák múzeumokban is alig láthatunk valamit. Stammel a márványban, stuccóban és ércben gondolkodó olasz-barokk szobrászi stílust a fagaragáshoz idomította. Ezt az ősi német technikát, melyet a zügó germán erdők tápláltak és a melynek igazató



AZ ADMONTI APÁTSÁG KÖNYVTÁRTERME

művészi lehetőségeit már a gotika is kiaknázta, Stammel a patetikus barokk-stílussal egyeztetve össze. Egyik nagyobb *domborművén*, melyen Stammel Salamon király ítéletét és Sába királynője érkezését ábrázolja, a királynő kíséretében levő előkelőségeket részben magyar és lengyel díszruhákban vonultatja föl. Így akarta Stammel a barokk szellemnek megfelelő, exotikus pompát kifejezni.

Stammel iskolájával hozta közvetlen kapcsolatba Baldass¹ a Szépművészeti Múzeumnak két gyönyörű, színezett *faszobrot*, melyek a Szombathely melletti egervári templom főoltáráról származnak. A Szt. Sebestyént és Szt. Rókuszt ábrázoló két alkotás (1755 körül) azonban Stammel vésőjének finomabb, érzékenyebb jelkeltető művésze vall. Teljesen a rokokó szelleme él a két szoborban. Stílusok tekintetében talán legközelebb állanak a bécsi Kunsthistorisches Staatsmuseum egy kisméretű csoportjához, — Dávid lefejezi Góliátot, — melyet régebben szintén Stammelnek tulajdonítottak. Szinte egy kézre vall a Szt. Sebestyén és a Dávid-csoport mozgalmas körvonala, a ruharedők alakítása. Ez a művész bizonyára jól megnézte Rubensnek a bécsi Lichtenstein-képtárban lévő, Decius Mus halálát ábrázoló nagy csataképét, mert az egyik harcos és Dávid ábrázolása között meglepő a hasonlóság. (Rubensnek Decius Mus-sorozata a XVIII. század második felében már a Lichtensteinek bécsi palotájában volt.)

De nemcsak művészi kiképzése, hanem könyvtár miatt is méltán híres az admonti könyvtár. Rendkívül nevezetes a X—XII. századból származó kéziratainak gyűjteménye. Bennünket magyarokat különösen két kódex érdekel itt közelebről. Az egyik, — egy pergamenre írott, vörös iniciálékkal ellátott, XII. századból való kódex — jogtörténelmünk legbecesebb kútfői közé tartozik. A 165 oldalra terjedő fóliás 119—126-ik lapján Szent István királyunk rendeleteinek legrégibb írott szövegét tartalmazza. (*Edictum Sancti Stephani Regis Hun-*

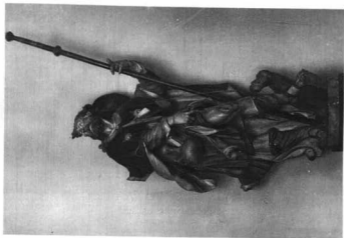
¹ L. VON BALDASS: Neuerwerbungen des Budepster Museums der bildenden Künste. Kunst und Kunsthandwerk, XX. Jahrg. 48. o. Az egervári templom és főoltár — a szentélyben álligregyestől okmány szarvát — 1287-ben szentelték föl. A főoltár és szobroti gr. Széchényi Ignác (1711—1777) készítette. A főoltáron jelenleg a Budepstre került két szobor modern másolata áll. Az utóbbi adatokat dr. Pfliger Andor ír volt szives velem közölni.

gariae.) A ránk nézve nagyértékű kódex megszerzésére hazai körök már gondoltak. A másik kódexhez nem szövege, hanem vizsontagságos története miatt van köztünk. A XII. század második harmadában készült, képekkel és iniciálékkal gazdagon díszített, úgynevezett *Pseudo-Gebhard*- vagy *Gutkeled-bibliáról* van itt szó. Ez a szentírás a salzburgi híres könyvmásoló iskolának egyik legnevezetesebb remeke, egyszersmind az admonti könyvtárnak művészettörténelileg legjelentékenyebb darabja. Előbb Fejérfatay László, majd Paul Buberl² állapította meg, hogy ez a kódex a XIII. század közepén, valószínűleg azonban már az előbbi században a veszprémi püspökség alá tartozó Csatár község egykori Szent Péter-klostornak volt tulajdona. A II. Béla királyunkra vonatkozó, 1158-ból származó kódexbejegyzés igazolja ezt. A bibliát minden föltevés szerint Márton gróf adományozta a csatári kolostornak. A kódexben olvasható följegyzés szerint a bibliát azonban még a XIII. században Vid (Wyd) magister, Peith fia, a kolostor ura egy Farkas nevű vasvári zsidónak (Farkasius judeus) 27 $\frac{1}{2}$ márkáért elzálogosította. Minthogy a kódexet Vid később sem volt képes visszaváltani, kárpótlásul három ukeleskönyvvel, Hippolyttal, Sándorral és Damával egyetemben több birtokot adományozott a kolostornak. Erről az adományról Balázsnak, a zalai kolostor apátjának 1265-ban, Szent Ilona napján kelt megerősítő levele számol be. A salzburgi biblia azután a XIV. században Admontba került.

E nevezetes könyvereklyéken kívül az admonti apátságban még egy érdekes, magyar tárgyú barokk freskó is akadhatunk. Nem magában a kolostorépületben van ez a kép, hanem a hozzá tartozó magtárnak díszes stukatúrákkal és freskókkal ékesített kápolnájában. A négyzetletes magtárépület a benne lévő kápolnával együtt 1678-ban Raimund apát alatt egy Carlone, valószínűleg Giochimo építette.³

² Fejérfatay László: A Gutkeled-biblia. Magyar Könyvtár, 1927-28. I. kötet. M. P. Buberl: Die illuminierten Handschriften in Steiermark, 1911. I. Teil: Die Stiftsbibliotheken zu Admont und Vörs. 17—1 o. Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich, herausgegeben von Franz Wickhoff, fortgesetzt von M. Dvorák.

³ Wichner: Kloster Admonts Beziehungen für Kunst. — Josef Hartner-Hart: Das Kunstgeschichtliche der Carlone und ihre Kunststätten auf desösterreichischen Boden. Donau- und 3. Jahrgang, Heft 6. A kápolnát freskóival együtt 35-36 év előtt Kurtz Agost festő restaurálta.



XVIII. SZÁZADI MESTER: SZT. RÓKUS
Sculptor: Mázsa



XVIII. SZÁZADI MESTER: SZT. SEBESTYÉN
Sculptor: Mázsa



RUBENS: DECIUS MUS HALÁLA

Bécs, Liechtenstein-képtár



XVIII. SZÁZADI MESTER: DÁVID LEFEJEZI GÓLIÁTOT

Bécs, Kunsthistorisches Museum

A Carlone-család Északolaszországból, Roviából és Scariából ered. Nagyszámú tagjai főleg a XVII. és XVIII. században Itálián kívül leginkább Németországban, Ausztriában és Svájcban működtek. Építészek, szobrászok, festők és stukátorok. Admontban Giochimo (Joachim) mesteren kívül Antonio, a St. Flórián apátság és a passzui székesegyház nagyszabású átépítéseinak vezetője és talán Josef Carlone dolgoztak.

Az admonti magtár helyén annak idején az 1120-ban alapított, de a XVI. században megszünt zárdának temploma állott és ezzel a zárdával kapcsolatos a Carlone-féle kápolnának magyar vonatkozású freskója. A falfestményt *Lederwasch János* osztrák művész 1797-ben festette az ugyanott lévő Szt. Rupert-képpel együtt. A bennünket érdeklő falkép azt a jelenetet ábrázolja, midőn II. Gejza magyar király nővérét, Zsófia magyar királyleányt a király követeli arra akarják rábírní, hogy az admonti zárdából térjen vissza honába.

Zsófia II. (Vak) Béla királyunknak volt leánya. Elődeivel ellentétben Béla király politikailag a németek és a csehek felé orientálódott. Ezt a politikát Vak Béla azzal is meg akarta erősíteni, hogy leányát, Zsófiát III. Konrád német király fiával, hohenstaufeni Henrikkel kívánta összeházasítani. A kis Zsófiát az egykori krónikák (*Vita Gebhardi et successorum*) tanúsága szerint 1139 június 6-án pünkösöd napján jegyezték el az akkor még két éves Henrikkel. Eljegyzés után a kor szokásainak megfelelően német püspökök és főurak fényes kíséretben a magyar királyleányt nagy hozománnyal a regensburgi német udvarba vitték. Itt azonban oly rosszul bántak Zsófiával, hogy a magyar királyleány lemondott a házasságról és az admonti kolostorba vonult. Megható az a búcsúszó, mellyel leányát Vak Béla a németek közé küldte: „Istenem, égnek és földnek ura, Te mindent látsz, én meg semmit. Te akartad Uram, hogy világtalan legyek, de Te mindent meglátsz, belőlsz az emberek szívébe, látdod a jelent, multat és a jövőt egyaránt.”¹

Egy osztrák történész, A. v. Jaksch² a klagenfurti Studien-Bibliothek admonti

eredetű kéziratában (perg. VII. jelzetű) néhány évtizeddel ezelőt közlelbi adatokat is talált Zsófia imént előadott történetére nézve. A XII. századi kéziratban reánk maradt 11 levél közül 6 foglalkozik a magyar királyleány életével. Az érdekes tartalmu 6 levél rövid kivonata a következő: „1. Zsófia levele bátyjához II. Gejza királyhoz 1146. szept. 11. után Admontból; ebben panaszkodik a szenvedett bántalmakról; mint szolgálóval úgy bántak vele a német udvarnál; regensburgi tartózkodását a babyloni fogsághoz hasonlítja; de nem ez, hanem Krisztus iránti szeretete bírta arra, hogy a tervezett házasságról lemondjon; tudatja, hogy a Magyarországhoz közel eső admonti kolostorba vonul. 2. Zsófia levele Admontból Konrád salzburgi érsek- és Roman gurki püspökhöz, mint egyházi főlebbvalóihöz; tudatja velük szándékát a kolostorba belépést illetőleg; elmondja előbbi szenvedéseit s hogy mi bírta őt arra, hogy e lépést megtegye; kéri őket, ha bátyja Gejza emiatt reá neheztelne, leveleikkel és követelkek engeszteljék meg őt, hogy testvéri szeretetét tőle el ne vonja. 3. Zsófia levele Admontból 1146. aug. 20. előtt a salzburgi érsekhez; kiemeli gyámoliatlan helyzetét; kéri, járna közbe Gejzánál, hogy lépésére jóváhagyást nyerje, egyszerűsmind III. Konrádnál, hogy visszatartott gazdag hozományából legalább egy részt adna át neki, úgyszintén Henrik regensburgi várgrófnál is emelne szót ugyane célból. 4. A salzburgi érseknek levele III. Konrádhoz; Zsófia kérésének megfelelően, szemrehányó hangon szólítja föl, hogy a hozománynak legalább egy részét adja át Zsófiának, kit udvarából „in tunica et cappa” bocsátott el. Gejzát úgy látszik sikerült az érseknek kiengesztelnie, legalább Zsófia az 5-ik, 1146. szept. 11. után írt levélben köszönetét fejezi ki bátyjának a küldött követségért és ajándékokért. A 6-ik Zsófia levele anyjához, Ilona királynőhöz; hasonlóképp köszöni ebben a küldött követséget; elmondja, mily boldognak érzi magát Admontban, hol az elveszett helyett új király-ságot és új hazát talált.

A hátralévő öt levél szintén az admonti kolostorra vonatkozik, ami kétségtelemre teszi, hogy a kéziratot, mely e reánk nézve

¹ Herfordi Vita Ottonis ep. Babenberg. I. 38. Mon. Germ. XX. 718. Közölve a Magyar Nemzet Történetében (szerk. Szilágyi Sándor) II. 176: *Marcell Henrik 377. o.*

² von Jaksch: *Zur Lebensgeschichte Sophias, der Tochter König Béla's II. von Ungern. Mittheilungen des Instituts für Ost. Geschichtsforschung. II. Ergänzungsband, II. Heft.*



LEDERWASCH JÁNOS: II. GEJZA KÖVETEI NÖVÉRÉNÉL, ZSÓFIÁNÁL ADMONTBAN
Admont, Apátság

nagyérdékű leveleket tartalmazza, eredetileg ott írták.¹

Lederwasch János az admonti kápolna freskóján tehát egy hiteles történelmi epizódot öröklített meg. A festmény alatt a díszes stukatúrából képzett keret cartouche-ában a következő latin felírás olvasható: „Regnum mundi et omnem ornatum seculi contempsi.” (A világ uralmát és a század minden díszét elvettem magamtól.) Ez volt válasza a magyar királyleánynak bátyja követeihez, akik őt hazájába való visszatérésre akarták bírni.

A stájerországi Lederwasch-család több neves festőt ajándékozott hazájának.² Nem János, hanem György (1726—1792) volt közülük a legnevezetesebb. Lehetséges, hogy a Lederwaschok Magyarországon is működtek, azonban Némethy Lajosnak az a főtévesése, hogy a budapest-vízivárosi Szent

Anna templom szentképeinek egy része valamelyik Lederwaschtól származik, nem áll biztos alapon.³

Az admonti Lederwasch-freskó nem is versenyezhetik a Szent Anna-templom legjobb szentképeivel. Bizonyos, hogy nem is ugyanaz a kéz festette azokat. A budai festmények régebbiek, valószínűleg a XVIII. század hatvanas éveiben jöttek létre,⁴ míg az admonti freskó 1797-ben keletkezett. A Szent Anna-templom képei komoly készültségű művész munkái, az admonti freskó ellenben nem vall igazí mesterre. Az utóbbi kompo-

¹ Némethy Lajos: Budapest-felsővárosi Szt. Annáról címzett plébániatemplom rövid történelme. Közönlönyomat a Magyar Állam 1876. szept. 26-iki számából. Ugyane szerző: Kögl Ádám, Jászaiácsmagát tag és budai-vízivárosi lelkész életrajza (1791—1771). Közönlönyomat az Ill. Magyar Sion 1878. folyamából. 7.—8. o. Schöner Arnoldtól, a budapesti barokk-emlékek gondos levéltári kutatójától és ismeretlenítőitől azt a főtévesztést kaptam, hogy a Szt. Anna-templom régi képei, közülük a legkiválóbb, a Szeplődetem fogatolás, és a Némethy szerinti Moszbertschitől való, János legszentebb szívének imádatát ábrázoló festmény is Franz Wagenschöle osztrák festőnek, illetőleg műhelyének alkotása. Wagenschöle Márta-Isenyődn is dolgozott, III. említem meg, hogy a Szt. Anna-templom szűp kapujának szobrait, mint a székfőtövérsor leváltásában őrzött okiratokból megállapítottam (1768. évi számadok. Pag. 71.) Leonhard Weber „pölgári szobrász” tartás.

² Némethy Lajos: Kögl Ádám stb. 6. o.

³ Közölve a Turai-ban a Magyar Heraldikál és Genealogiai Társaság Közönlönyében, 6. kötet 1888. évfolyam, 46. oldal.

⁴ Valentin Hatheyer: Die Familie Lederwasch in Tamsseg, Mittheilungen der Gesellschaft f. Salz. Landeskunde, XLIV, 1904. 99. o.

zciója a szokott barokk motívumoknak kezdetleges egymásmellé rakásán épül föl, mely ügyetlen távlati szerkesztéssel, alpátoszos mozgalmassággal és visszashatósú rajzhibákkal párosul. A háttérben látható tornyos, román bazilika a barokk-stílus önkényes stílusátírásában jelenik meg. A kép színezése hűvös, inkább gobelin-, mint freskó-jellegű. Viszont érdekes a király köve-

teinek keleti típusa és török-magyar öltö-zéke. Kelet és Nyugat találkozását akarta itt a XVIII. századi barokk-festő kifejezni.

Lederwasch János e freskója művészet-történeli szempontból tehát kétségtelenül másodrendű alkotás, tárgya miatt mégis közelebbről érdekel bennünket, mert histó-riánknak egy kevésbé ismert mozzanatát örökít meg.

YBL ERVIN



JÁLICS ERNŐ: ÉVA

Tavaszi Szalon, Ernst Lajos úr szobrászati díjának nyertese